

J.V. FOIX. UNA ALTRA LECTURA EN LLIBRES D'ARTISTA

RESUM: Si a la vocació periodística i literària de Foix li sumem el talent, el caràcter inquiet i creatiu, l'afany investigador de tot el que "és nou", sense oblidar la tradició, ens trobem davant d'un personatge universal, amb un llegat molt important dins de la nostra cultura catalana. Aquest article pretén fer una aproximació a la lectura de J.V. Foix des d'una vessant on conflueixen la lletra impresa i la imatge creativa en el llibre d'artista. J.V. Foix amb col·laboració amb artistes tan destacats com Joan Miró, Joan Ponç, Antoni Tàpies o Frederic Amat, ens deixa un llegat en llibres d'artista, divers i original. Algunes vegades l'obra és el resultat d'un esforç en tàndem, d'altres és el testimoni visual i poètic d'una mateixa manera de sentir i expressar-se. En qualsevol cas, però, veurem com la creació literària de l'un potencia i enriqueix la creació artística de l'altre.

PARAULES CLAU: J.V. Foix poeta, llibres d'artista, avantguarda artística catalana, literatura i art.

1. INTRODUCCIÓ

J.V. Foix va viure i prendre part dels moviments estètics i literaris més importants del segle XX. D'una personalitat inquieta, l'autor va seguir molt de prop els esdeveniments polítics i culturals de la seva època, tant nacionals com europeus i mundials. Escriptor compromès, durant el franquisme, va propugnar un catalanisme ètic i cívic¹ i es va destacar per la seva defensa de la investigació i l'experimentació en la literatura i l'art.

Personatge eclèctic, J.V. Foix va ser un gran coneixedor de les plomes clàssiques de casa nostra com son Ramon Llull i Ausiàs March. L'escriptor es confessava, també, un gran admirador de Jacint Verdaguer i dels coetanis Josep Carner i Carles Riba, així com també dels escriptors toscans Dante i Petrarca. Per l'altra banda, va ser un gran encuriós i amatent

als darrers avenços de la ciència i de les arts. Aquesta duplicitat d'interessos i d'inquietuds les resumia l'autor en el seu famós vers "M'exalta el nou i m'enamora el vell".

La seva personalitat creadora i vital, sempre enamorada del present i del futur, i la seva posició respecte a les avantguardes va ésser, per a Foix, una manera de pensar i de viure. Segons María José Corominas i Xavier Canals, en l'article sobre la relació del poeta i els artistes plàstics a *Catalan Review*, l'art forma part de la vida de Foix d'una manera tant intensa com "la seva relació amb la natura o la poesia dels nostres clàssics o el seu contacte amb les avantguardes històriques"(53). Com a creador, J.V. Foix va mostrar un interès especial pel model cultural d'avantguarda i es va relacionar amb els artistes catalans més actius i representatius de l'època, com són Joan Miró, Salvador Dalí, Antoni Tàpies, Joan Ponç i Frederic Amat, entre d'altres. Amb alguns d'ells, com és el cas dels seus coetanis Miró i Dalí, els va unir una relació d'amistat i de col·laboració que va perdurar al llarg de la seva vida.

Per la generació de pintors més joves, com són en Tàpies, Ponç o Amat, J.V. Foix va representar la porta cap a Europa, és a dir, la font d'informació i de coneixements de l'art d'avantguarda que es practicava més enllà de les nostres fronteres. Antoni Tàpies va ser un gran admirador de Foix i, en més d'una ocasió, declara la decisiva influència que va exercí el mestre en la seva trajectòria artística, sobretot quan, d'adolescent, va llegir el seu article sobre el dadaisme publicat al número monogràfic de la revista *D'ací d'allà* (desembre 1934),² dedicat a donar un panorama global de l'avantguardisme, amb resums dels principals moviments, reproduccions de manifestos i notes crítiques sobre poetes o pintors de renom. En l'entrevista d'Antoni Batista al pintor -publicada a *l'Avui del Diumenge* (16 juny 1985)- llegim:

Tot aquell món que subvertia tants valors; que propugnava una poesia no com a mer mitjà d'expressió sinó com a autèntica activitat de l'esperit; que ens ensenyava que hi ha moments en què cal anar més enllà de la pintura i sobretot del bon gust; que, segons com, cal lluitar no solament amb l'art sinó, amb tot el nostre ésser...; un seguit d'idees que feien reflexionar sobre la veritable dimensió que pot tenir l'artista d'avui en la societat i que les circumstàncies posteriors del nostre país van demostrar que hi anaven com anell al dit (Batista 4).

J.V. Foix, per l'altra banda, veia en els joves pintors l'esperit trencador, investigador i inconformista indispensable per la creació i la generació de noves idees. Amb tots ells va mantenir una amistat i una col·laboració més o menys assídua que es nodria mútuament i que, avui en dia, la veiem reflectida, en part, en els magnífics llibres d'artista que tot seguit comentarem. Alguns d'ells van ser el resultat d'un esforç en tàndem, d'altres és el testimoni visual i poètic d'una mateixa manera de sentir i d'expressar-se.

2. J.V. FOIX I JOAN MIRÓ, NATS SOTA UNA MATEIXA ESTRELLA

Entre Foix i Miró es va establir una amistat marcada pel respecte mutu i l'admiració des del moment en que es van conèixer pels volts de l'any 1917, quan Enric Cristòfor Ricart, amic íntim de Miró, els va presentar a l'estació del tren de Vilanova. Cristòfor Ricart va predir que Foix i Miró havien nat sota la mateixa estrella. I certament els dos compartien les mateixes inquietuds, projectes d'avantguarda de la pre-guerra, com ara la revista *L'Amic de les Arts* de Sitges, el grup ADLAN³ i la recuperació de l'esperit d'avantguarda després de la guerra.

Com en Joan Miró, J.V. Foix maldà per reprendre els signes, els mots purs, per projectar-los, mitjançant el llenguatge, en un univers nou, ideal i arcà, màgic i esplendorós, simple i exuberant. J.V. Foix de Miró n'apreciava, sobretot, la singularitat i la puresa.

Corredor-Matheos (84) considerava que aquestes virtuts del pintor havien d'haver estat un obstacle per el seu triomf a París. Segons J.V. Foix, a París “Miró hauria d'ésser el ‘gran metec’, l’Hoste Insolent, l’Insurrecte”. I, comparant-lo amb altres artistes procedents de Catalunya i que triomfaven a la capital francesa, Foix comenta que Miró “no és el condescendent Picasso, ni l’intrèpid Dalí: és la Puresa enfront la Impudícia, la Raça enfront el Mestís, la Modèstia enfront el Geni” (Foix, “Dada” 48). Fent especial èmfasi al qualificatiu de ‘geni’, Foix comenta de Miró que “no és cap geni, ans un treballador humil, com un treballador de la terra. D’ací que ha conegut tan bé el curs dels astres. D’ací que la seva pintura sigui popular” (Carbonell ed. 512). Aquesta apologia de Miró com a “treballador humil” enfront al geni, identifica plenament l’ideari de l’escriptor.

Sens dubte, una de les coses que més valorava el poeta en l’artista plàstic era el seu caràcter d’intèrpret exemplar de trets essencials de la catalanitat. Pintor universal, el que avala l’originalitat i la potència de l’obra, en el seu conjunt, és la fidelitat a “tot allò que hi ha de més autòcton” (Foix, “Dada” 48).

Al llarg de la literatura foixiana apareixerà diverses vegades aquesta exaltació de la catalanitat en l’obra mironiana. Per exemple, al diari *La Publicitat* (13 juliol 1933)⁴ l’autor comenta que “com Dalí, el pintor Joan Miró fa plàstiques en les seves pintures algunes de les qualitats autòctones més castisses. No solament per nodriment irracional, ans bé per voluntat, per dir-ho així, política. L’obra de Miró -d’intuïció irrealista i plàsticament romàntica- és gairebé d’expansió nacional” (Carbonell ed. 499-500). En el monogràfic dedicat a Miró a la revista *Cahiers d’Art* de l’any 1934, J.V. Foix citava les característiques locals que unien Miró amb Catalunya: “la simplicitat, claredat, objectivitat, plasticitat i, no rebutgem la paradoxa, REALISME” (Carbonell ed. 514-515).

En el llibre d’artista *Quatre colors arien al món...*,⁵ realitzat pel tàndem Foix-Miró, s’evidencia ràpidament la complicitat i la compenetració entre els dos autors. Publicat l’any

1975 per Gustavo Gili, és un treball sensible que aconsegueix complicitats irrepetibles i constitueix un bellíssim exemplar de la comunió entre literatura i art a mans de dos autors excepcionals de la nostra cultura. Creat en una etapa de maduresa dels autors, a *Quatre colors aparien al món...* podem trobar-hi alguns dels postulats que compartien i defensaven en sendes produccions.

L'any 1979, Manuel Carbonell en una ressenya a la revista *Els Marges* sobre la recent publicació del segon volum de l'obra completa de J.V. Foix⁶, comentava que a *Quatre colors aparien el Món...* el contingut moral i/o meditatiu s'hi encarnava en imatges:

Segueix la tècnica narrativa de contar un episodi que comença amb una situació banal que de sobte es transforma, per la irrupció d'un element insignificant en ell mateix però que en *aquell* context pren una dimensió absolutament extraordinària i, com a tal, metamorfosadora, i dóna lloc al desamagament de l'*altra* cara del real, el 'real poètic'. Aquí això s'acompleix de la mà de la pintura de Miró, la qual serveix a Foix per a 'transcriure' el salt cap a l'elemental propi d'aquesta obra en un gest indicatiu per comprendre la seva pròpia concepció poètica (Carbonell 116).

J.V. Foix va redactar el text en homenatge als colors de Miró. Prenent per base quatre colors (i deixant de banda, curiosament, el blau, color mironià per excel·lència) l'escriptor va articular quatre històries en les quals la realitat apareixia transfigurada pel meravellós o l'inversemblant. El negre era el del quitrà, el vermell era el del foc, el groc era el de l'infinit i el blanc el de la llum. En Joan Miró, tal com J.V. Foix l'anomenava, hi era descrit com un personatge 'entestat' i 'rioler', que feia veure que no veu ningú i que espiava i veia a tothom, i que adoptava de J.V. Foix la idea segons la qual "amb els ulls tancats el real se us feia divinament concret".

Els aiguafortes i les aiguatintes que acompanyen el text són un clar exponent dels personatges de Miró, i entaulen una conversa, frec a frec, amb el text escrit, amb el que es diu i el que no es diu, amb el real i l'imaginari.

Del relat *Groc*, es traspua el to entre crític i irònic de Foix quan es refereix als imitadors del pintor: "... tots ells emmironiats, vull dir que, alts o baixos, prims o panxuts, peluts o mecs, els esquiadors, imitadors o deixebles i de murrieria -segons escau als adeptes de la plàstica futuritzant-, reproduïen els trets físics del nostre cap de brot. Dotzenes de Mirós, doncs..."(Foix, *Obres* 465). I divertida és l'autocrítica que s'imputa Foix en boca del seu amic:

Escolteu, Foix, i creieu-me. Aneu massa encollat i encasquetat i sou poc retribuït. Mireu massa de lluny i espieu poc als altres. Jo, ja ho veieu; simulo que no veig res ni ningú, però, de reüll, els guaito i espio tots. Sé el que fan, el que innoven, el que copien i el que esguerren, massa sovint desencertats, i n'aprofito allò que em pot servir. I em tinc tan dret com vós, gairebé sense mullar-me els peus ni enaiguar els esquís (Foix, *Obres* 465).

Pel què sembla, aquesta conversa sobre els 'imitadors' de Miró la van mantenir entre els dos amics i en Foix la va deixar escrita per a la posteritat en aquest relat *Groc*.

Quant el relat *Blanc*, tot fent referència a la 'llum', o a la 'clarividència' o a la 'no por' vers el desconegut, hi llegim: "Com més orb em reconeixia, més llum captava (...) Les blancors, amb devessall de silencis, ultrapassaven els límits de la meca comprensió. Verament m'havia tornat cec, (...) quan una mà ferma, càlida, confident i segura aferrava la meva, i una veu candorosa em deia: No tingueu por, jo us acompanyo" (Foix, *Obres* 466). I anant plegats pels camins del desconegut en Foix comenta a Miró que és cec però "ho endevino tot immensament clarós. -No temeu- va respondre En Miró-. Conec, de sobres, els

camins. També ho sóc jo, de cec, com vós. I ja veieu com tresco. ¿No vau ésser vós mateix, Foix, que em vau dir un dia que només amb els ulls tancats el real se feia divinament concret?” (Foix, *Obres* 467). En certa manera aquesta noció és reincident en el pensament foixià i recorda el títol d'un dels poemes més coneguts de l'escriptor, “És quan dormo que hi veig clar”, de l'any 1939.

Aquest nexes de pensament compartit s'enforteixen quan es descriuen els colors en la paleta mironiana, especialment pel que fa referència al negre, color central en la obra de Miró i símbol del poder creador humà, i, en conseqüència, del seu. Vallès, en un article molt interessant dedicat a l'univers simbòlic de Miró, publicat a la revista *D'Art*, comenta que “el negre (en Miró) es el color de la nit, el moment de la germinació lenta, soterrada, quasi imperceptible de la vida”(158). Efectivament, resulta fàcil endevinar perquè Miró, com a poeta de la vida i de les seves potencialitats, va fer del negre -color associat generalment al buit, al silenci, a les tenebres...- la metàfora privilegiada de la seva obra creadora. Moltes de les seves últimes produccions, amb predomini del negre, han de ser vistes sota aquesta perspectiva de llibertat i poder creadors, portats a les últimes conseqüències.

Curiosament, per a Miró, el color negre no era un color mort. Al contrari, era l'embrió silenciós i cridaner de tots els altres colors, com va revelar al seu amic J.V. Foix, segons el diàleg imaginari d'aquest últim amb Miró: “Escolteu, Foix[...] El negre que jo propugno i provo d'evocar es orgànic, articulat y vigorós, no sé si em faré comprendre, com de vorí cremat, un negre amb blancs latents” (Foix, *Obres* 460).

En la majoria d'estampes de *Quatre colors aparien al món...* (fig. 1) Miró posa ulls al personatge que representa. El traç vermell en un d'ells ens revela que el "mirar" dels seus ulls de l'ànima tindria aquest poder de radiació infraroja, capaç d'il·luminar i desvetllar la vida oculta o essencial de totes les coses: “Allà on pensem d'anar, allà som tantost, i les dreceres s'escurcen amb l'afany” (Foix, *Obres* 462).

Fig. 1 Quatre estampes de Joan Miró. *Quatre colors apareien al món...*

L'ull, detall figuratiu elemental, així com també els “tres pels”, tot just volen ressaltar, de manera incisiva la seva identitat humana com a pintor, que el mateix nom Miró / miroir / mirer ... li urgiria. Alhora, la presència dels asteroides formats per les taques dels colors primaris i secundaris i la del negre, reafirmen aquesta mateixa identitat de poeta dels colors i de la seva plena autonomia, així com exerceixen, en aquest context, de contrapunt per a ressaltar la correlada grandesa humana-divina de la seva gesta existencial creadora.

L'espectador es troba sacsejat enèrgicament per intuïcions poètiques penetrants que, en ocasions, són l'equivalent de metàfores fantàstiques. El mateix Miró va dir, més o menys, en una ocasió: “La meua pintura conté procediments poètics, fins i tot rimes. Per exemple, els braços d'una dona poden correspondre a les banyes de la lluna”. Sens dubte, l'obra de Miró i la de J. V. Foix són unes de les obres més profundes i misterioses del nostre temps, i és fàcil comprendre que ambdós artistes compartissin una visió similar del món. A través de llur llenguatge, visual i escrit, la percepció de l'espectador multiplica la seva potència, tal com ens passa amb les imatges somiades i amb els desitjos només imaginats. Què té d'estrany doncs, que, referint-se a aquest tàndem Foix-Miró, alguns crítics hagin citat freqüentment la paraula màgia? (Vicens, 17). Parlant de màgia, l'artista mag que va col·laborar amb J. V. Foix és en Joan Ponç.

3. J.V. FOIX I JOAN PONÇ, AVANTGUARDISTES QUE NO DEIXEN DE TOCAR DE PEUS EN LA TRADICIÓ

En l'ambient decaigut de la Barcelona de postguerra va néixer una relació entre el poeta i el pintor que, amb els anys, es va consolidar i va donar fruits excel·lents.⁷ Per en Joan Ponç,

J.V. Foix va ser la porta d'entrada al món literari i artístic que connectava amb les avantguardes europees que tan lluny quedaven de la Catalunya de la postguerra.

*La pell de la pell*⁸ i *97 notes sobre ficcions ponçianes*⁹ són una mostra de l'estret lligam teixit entre dos creadors de generacions distants que, tot i treballar amb materials diferents, compartien una mateixa manera d'entendre la creació. Els unia una mateixa convicció que l'art no es pot entendre sense un profund coneixement de la tradició però, al mateix temps, sense un gran compromís amb la descoberta, l'agosament i la modernitat. Segons Foix, “L'esperit d'avantguarda –d'investigació, de recerca o d'invenió- o d'informació existeix per ell mateix en l'home de natura franc i baronívol. Més ençà de l'irracional, a tocar mateix de la intuïció i dellà dels eixuts de la lògica” i, no perdent de vista la natura, “fer real l'imaginat al ple físic de la salut, atents a allò que relliga dons de Déu i de la natura, i màgia i encantament, és poesia” (Foix, *Obres* 326-327).

Certament, poeta i pintor eren avantguardistes, però eren avantguardistes que no deixaven de tocar de peus en la tradició. Foix ho resumeix en el seu famós vers “M'exalta el nou i m'enamora el vell” i de Ponç comenta que “el nostre pintor calça el peu dret amb coturn i l'esquerre amb espardenya” (Foix, *Obres* 321).

Els resultats més interessants de la col·laboració Foix-Ponç corresponen als que podríem considerar la segona etapa plàstica del pintor, després de tornar del Brasil, l'any 1962. Al Brasil, en Ponç contacta amb la màgia negra i, tal com ell declara, s'hi sent identificat: “és l'únic país on l'amor meu a la màgia, essència del meu art, podrà trobar un ambient propi”. I és el que confirma posteriorment en J.V. Foix en *La pell de la pell*, el 1970:

Va ésser aleshores que algú va modificar la dita i va parlar de la pell de la pell. Vós, Ponç, que hi éreu, va parlar de la pell que batega sota la pell, no pas com un romàntic mal deslletat, o un decadent

amorós del tèrbol: ni tampoc com un naturalista cru i nu, sinó com el poeta que s'esforça per esquivar el rònc on vagareja, fer llum al magatzem dels accessoris i provocar el Fet, il·luminant per secretes clarors diürnes, i sense malefici.

Vós, Joan Ponç us heu adonat com la troballa del meravellós espellussat allibera la ment, aviva els sentits i prova la nostra innocència” (Foix, *Obres* 305).

Aquest text demostra com el poeta va penetrar l'estranya exteriorització plàstica de Joan Ponç. A *97 notes sobre ficcions poncianes*, Foix es refereix a Ponç com “alògic i desenraonat –en aparença?-, diria hom que salta el seny per atènyer el bagueny on els astres s'esgrunen...”. I més endavant comenta que “sovint el pintor va més enllà d'ell mateix, i ha de córrer, rabent, per atrapar-se i reintegrar-se” (Foix, *Obres* 307-308).

Evidentment, Foix sent una gran admiració pel pintor i es pregunta “¿Com copsa En Joan Ponç, de quina antena extrema es val per a captar aquest univers que conté un món del qual no sabem si és ençà o enllà del que petgem?”. Foix també defensa la pintura ponciana que “alguns diuen ‘Màgia’; d'altres ‘Ocultisme!’; els de més enllà: ‘Neurosi!’”. Hi ha qui ens proposa de pensar en els místics o en els platonitzants. No és pas ben bé això i així” perquè “les pintures poncianes... les coses aparencen el que no són. Però la descoberta i la invenció hi són simultànies. Existeixen alhora...” (Foix, 321).

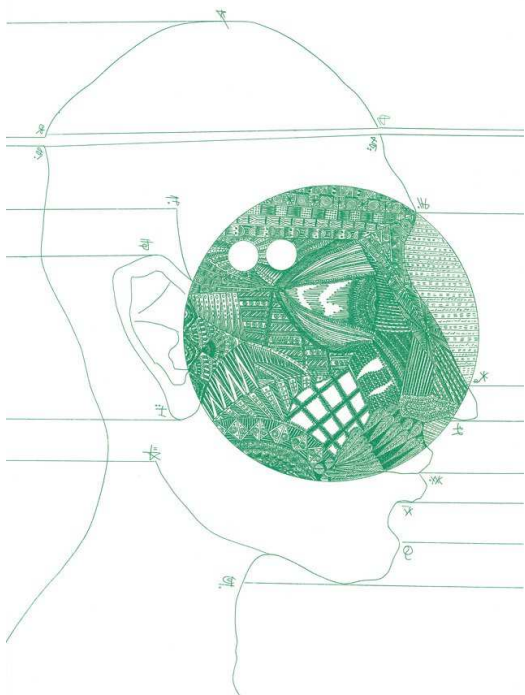
El pintor amb el seu món magicista i esotèric d'ascendència surreal recrea una atmosfera misteriosa i freudiana (Samsó 133). L'iconografia fantàstica i demoníaca del pintor ve reforçada perquè la seva obra no es precipita cap a un abstracte absolut, conserva la representació de les formes, de la realitat, encara que impregnades de somni.

En el text de Foix *La pell de la pell* passa exactament el mateix. No se sap per on l'escriptor talla la realitat i el somni. La història arrenca des d'un paisatge conegut (el Port de la Selva) i uns personatges que poden ser verídics, i, a partir d'un moment de la narració, el

protagonista (el Foix narrador) deixa de tocar de peus a terra i s'endinsa en el món dels somnis.

El territori on la realitat i el somni conflueixen es el més fèrtil per la creació literària: Pessoa, Kafka, Borges són autors que, com Foix, fan d'aquest punt de trobada entre la realitat i el somni l'eix de la seva obra, i com que aquest és, precisament, el territori on es mou Ponç -ja no en la literatura sinó en el món de la plàstica-, això explica aquesta trobada tan brillant, tan colpidora com és *La pell de la pell*".¹⁰

En els vint-i-dos aigüaforts de la carpeta *La pell de la pell*, Ponç ens mostra amb nitidesa l'eix central de les seves inquietuds, el cos humà. El cos apareix fragmentat, contusionat i posat al límit per descobrir aquesta realitat que hi ha més enllà de l'aparença de la figura humana. Ponç no representarà una figura amb voluntat realista sinó que la portarà al límit de l'horror terrible i el riure grotesc: "Testes, ulls, orelles, pits, peus i cors, i, també, cabelleres amb afegitons trenats..." delaten la presència latent d'un cos que l'artista ens oculta. Són membres que ens remetent a "una sagristia de santuari amb exvots i presentalles a les parets" (Foix, *Obres* 309), objectes que són una ofrena i una súplica, fragments que alhora fan palès dolor i esperança.

Ponç (fig. 2) ens obliga a fixar la nostra atenció en un punt concret del cos humà, ens dibuixa un recorregut per la geografia humana amb aturades en els punts que ell considerava claus: les mans, els ulls i el cap. Mans que intenten atènyer l'inabastable, com el pintor que amb els seus pinzells, llapis i burins s'esmerça a revelar allò que s'amaga darrere l'aparença de les coses.

Ulls que amb la seva mirada intenten depassar la pell de l'aparença i furgar en l'essència. Caps que s'obren per copsar allò que no es pot atrapar amb els sentits.

A 97 notes sobre ficcions poncianes Foix descriu un dels quadres d'en Ponç de la manera següent: “Potser hi ha de tot en aquest reialme de la por sense basarda, de l'home abans o després de l'home, de la confusió –o de la fusió- en imprudent barreja dels tres regnes naturals. Un roc és un home, una palmera té aletes de peix i es desplaça a profunditats submarines, i un mol·lusc vola pels cims d'una muntanya envellutada” (Foix, *Obres* 324). I, tal com comenta el poeta, “hi deu haver un llenguatge, mímic o oral, per a interpretar aquest ‘no’ fosc i adaptar-lo a les mecàniques d'ara. N'ignorem l'abecedari”.

També escrivia que “algun dels figurants de les teles d'En Ponç, creuríeu que acaba d'aparèixer, sibil·lí, decidit a escalar, cofat amb un capell bombí amb gires interiors de seda blanca amb inscripcions metodistes, els cràters que aparenten funerals” (Foix, *Obres* 312). De fet moltes de les figures de Ponç apareixen, si no amb bombí, cofats amb irreprotxables copaltes i abillats amb negres levites esfilagarsades (fig. 4).

Fig. 4 Dibuix original de Ponç per *97 notes sobre ficcions poncianes*

97 notes sobre ficcions poncianes és un llegat molt interessant per conèixer el què pensa el poeta sobre l'art d'avantguarda i l'art tradicional, acceptat per al crítica de la seva època. Foix, a través de comentaris en defensa i enaltiment de la pintura ponciana i del pintor, exposa les seves idees sobre el vertader art d'avantguarda -de descobriment, de recerca, d'invenció, sense oblidar la tradició- el qual, es convertirà en el full de ruta, tant del poeta com del pintor, al llarg de la seva obra.¹¹

J.V. Foix se sent completament identificat amb la pintura de Ponç. Ambdós innovadors, defugen de les modes i les convencions. Foix, a *97 notes sobre ficcions poncianes* comenta que “una bona pintura i un bon llibre deslliuren i alliberen autors i receptors”. En una altra nota l'autor explica que “els qui endogalen la poesia voldrien endogalar, també, la pintura; però el pintor, mestre o aprenent, salva, com el poeta, els segles amb vol lleuger. La moda i el mode no compten gaire. Ni menys la crítica establerta”. I una mica més endavant, Foix comenta que poetes i pintors van a la mateixa barca i els “vents bufen quan i on volen, però la nostra voluntat, la nostra intenció o el nostre projecte poden salvar-nos del fracàs. Aquell qui té què dir no té cura ni dels censors a sou fix ni dels mercaders de noms”. I tanca el paràgraf amb sentència que exalça les virtuts de Ponç i, en certa manera, les d'ell mateix: “Si sou prou original, si interiorment sou un reeixit, un integrat, la ruta dels estels és a peu pla” (Foix, *Obres* 316).

La idea moral de ‘ser un mateix’ és recurrent en el text, i el poeta insisteix diverses vegades. Per exemple, quan diu que “el mèrit... d'un artista, plàstic o retòric, és no enganyar-se ell mateix” (Foix, *Obres* 331) o quan comenta, fent referència a l'avantguarda, que “cadascú és la seva pròpia avantguarda, quan cadascú és ell”, i adverteix de no caure en el parany: “El perill per a un artista és de creure que tot el que fa val. No és bo de creure's

perfecte: és una malaltia de l'esperit que cal curar i guarir sense tardança. També l'escriptor, el pot vèncer l'urc" (Foix, *Obres* 333).

M'agradaria tancar aquest apartat amb una sentència foxiana molt bonica en defensa de l'artista plàstic o retòric: "Els bells camins es multipliquen allà on creieu que acaba la carretera. Un artista, músic, pintor, poeta o arquitecte neixen de nou, cada dia, amb l'aurora" (Foix, *Obres* 329).

4. J.V. FOIX I ANTONI TÀPIES, UN ESTRANY MAGNETISME QUE SOVINT UNIA EL NOSTRE ESPERIT, UNA IRRADIACIÓ MÚTUA QUE ENS ENLLAÇAVA

J.V. Foix i el jove Antoni Tàpies varen establir una relació molt especial que es nodria mútuament i es reforçava amb el temps. Segons Arnau Puig, el poeta va sentir un interès i una curiositat infinita per l'obra del pintor "que avançava inexorablement pels misteris i la descriptització de les matèries, convertint aquestes en quelcom de viu i expressiu, com les mateixes consciències, i no deixar-les pas en simples suports" (148). Foix admira el Tàpies innovador, i d'ell n'elogia el "deliri de ruptura i afany insatisfet de renovació" (Foix, *Obres* 324).

El poeta ha estat present en l'abundant bibliografia d'Antoni Tàpies li ha dedicat diversos escrits, des del primer text que l'evoca, en *Memòria personal*, fins al discurs *El poeta J.V. Foix i la pintura* llegit en l'acta de concessió al poeta de la Medalla d'Or de la Generalitat de Catalunya, celebrat a Barcelona el 1981. Tal com el pintor explica, entre ells "esdevingué un estrany magnetisme que sovint unia el nostre esperit, una irradiació mútua que ens enllaçava: la trobada, potser, en aquell món misteriós de l'inconscient, quan l'individual es torna col·lectiu" (Tàpies, *Serra d'Or* 20). Efectivament la compenetració

ideològica entre ambdós autors, el ‘magnetisme’ que fa al·lusió Tàpies, es fa palesa en sendes reflexions: Segons Foix, els poetes i els artistes “per mitjà de símbols nous, retroben allò que és etern” (Carbonell, *Obres* 155), i la seva tasca “és la d’alliberar-se ells mateixos en llur obra, i és d’aquesta alliberament que la comunitat a la qual pertanyen i que no refusen es beneficiarà” (Tàpies, “Vitalitat...” 25). També, per a n’Antoni Tàpies, poetes i pintors són “intermediaris o aproximadors d’un patrimoni comú, potser allò que uns pensem que és l’Absolut distant i que nosaltres volem pròxim, aquí i ara mateix” (Tàpies, *Per un art...* 94). I el pintor insisteix que “la missió dels artistes i dels poetes és promoure la reflexió, desvetllar, atreure l’atenció, fer conèixer, il·luminar la realitat, i, en suma, exaltar tot el que ens faci més lliures i més perfectes com a humans” (Tàpies, “L’art d’avantguarda...” 32).

La col·laboració més destacable entre els dos autors la trobem a l’obra *L’estació*¹², de l’any 1984. Als 92 anys, J.V. Foix publica el seu text acompanyat de cinc gravats a l’aiguafort d’Antoni Tàpies, els quals, en declaracions de Foix a *El País* (29 de gener 1985), estan “inspirats d’una manera molt subjectiva” per part del pintor. El poema, que el mateix Foix qualifica d’automàtic, descriu un dels seus somnis recents sobre “el més enllà, en el que hi ha després de la mort”. En realitat, l’únic tema que li preocupa des que va superar els 90 anys.

Efectivament, va ser un somni el que li va inspirar *L’estació* i així ho narra el poeta en el llibre: Estava sol en un camí solitari i de cop “un home sense pal ni consigna (...) va comparèixer davant meu i va lliurar-me una papereta, en la qual, en lletres lluminoses, hi havia inscrita una llegenda curta: ‘L’estació és allà’(...) Vaig seguir la consigna (...) i vaig trobar-me, de sobte, en un amplíssim camp de pedruscall, amb rocs i còdols de grandària diferent (...) De cop va aparèixer un altre desconegut, el qual va lliurar-me, com el primer, una papereta que, en lletres també lluminoses, deia: ‘L’estació és allà’. Assenyalava nord-est”. Altra volta pel mateix camí “centenars de diamants, milers de pedres precioses...” fins

arribar davant d'un palau, com els que es reproduïxen en els llibres d'història, amb unes columnes magnífiques “on hi havia gravats passatges històrics i anècdotes bíbliques (...) Vaig mirar enlaire, molt enlaire, i damunt l'extraordinari edifici hi havia unes lletres grandioses i lluminoses on llegia hom: L'ESTACIÓ”. Per a Foix, en el seu somni aquest moment li va semblar únic: “un personatge, vestit amb uniforme reial ... va allargar el braç i va donar-me un tiquet que, prèviament, havia perforat (...) El tren ja era fora: havia fet tard”. Es va girar i el palau havia desaparegut. Només veu un “pobre home amb despulles de deixalles d'ermità, barballarg i peunú” carregat de llibres i papers antics que li entrega un altre paper: “Sempre fareu tard”. Va arribar la boira, “una negror que ho cobria tot” i “vaig endevinar la meua desaparició total, entre un cel de fums i boirassa”.

Antoni Tàpies, en els aiguaforts que acompanyen el text, ha buscat plasmar aquesta atmosfera del somni, amb un cel de fum i de boira, on el negre -únic color de què es fa esment explícit en el text de Foix-, ho cobreix tot (fig. 5). Aquestes il·lustracions, d'una gran força i potència expressiva, s'equiparan perfectament als sentiments i emocions més íntimes del poeta quan, a les seves velleses, fa balanç de la vida humana.

Fig. 5 Antoni Tàpies, quatre gravat per *L'estació*

Si bé és cert, tal com apunta Joan-Francesc Ainaud Escudero (156), el text i les il·lustracions varen ser creats de forma separada, es pot copsar, en paraules de Gimferrer, la ‘conjuminació irrepetible’ entre les dues manifestacions artístiques:

Utilitzant, de fet, només el blanc i el negre Tàpies obté, d’un art plàstic essencialment al·lusiu, tot i la fascinadora materialitat, l’evocació del clima oníric, postsurrealista, de la seva pintura dels anys en què va conèixer a Foix, i opera una síntesi, una recapitulació de la pròpia evolució, perfectament paral·lela al balanç de la vida humana que trobem als mots foixians (Gimferrer 1).

Sense cap mena de dubte, l’obra *L'estació* és el llegat d’un testimoni visual i poètic d’una mateixa manera de sentir i expressar-se de dos grans artistes cabdals de la cultura catalana.

5. J.V. FOIX I FREDERIC AMAT, APASSIONATS PER LES AVANTGUARDES

Foix va esdevenir pel jove Amat, així com per tota una generació de joves creadors, mestre i model referencial. De la mà de Foix, Amat es va apassionar per les avantguardes i va creure en allò que el poeta li inculcà: “Cadascú és la seva pròpia avantguarda, quan cadascú és ell” (Foix, *Obres* 334).

L’any 1971, *La Ventada del somni* de J.V. Foix va ser inclòs en el catàleg de l’exposició de Frederic Amat a la Galeria Aquitània de Barcelona. Aquest catàleg era força especial i consistia en quatre fulls sols col·locats dins d’una bossa de plàstic vermella. Un any

més tard, prèvia revisió i ampliació del poeta, el text va entrar a formar part del llibre *Tocant a mà...* i, finalment, aquets poema donà peu, l'any 1983, a una carpeta de gravats, que sota el mateix títol contenia sis gravats i la versió definitiva de *La Ventada del somni*.¹³

Si bé el contacte d'Amat amb el poeta va persistir fins a la mort d'aquest darrer, les col·laboracions entre ells van ser escadusseres. Tanmateix, els gravats de Frederic Amat, realitzats en tècnica mixta mostren clarament la tendència experimental i conceptual de la seva obra gràfica, iniciada pels volts del 1970 i influenciada, bàsicament, per en Miró i en Tàpies. Frederic Amat com Miró i Tàpies, manifestà una gran devoció pel negre i va “volar demostrar la dialèctica entre la vida i la mort a partir d'espais monocroms negres”(Picazo 162).

6. CONCLUSIÓ

El llegat de J.V. Foix en llibres d'artista és molt important, no tan sols per la projecció internacional dels artistes plàstics que van col·laborar amb l'escriptor, sinó perquè se'ns presenta una oportunitat d'apropar-nos a un literat insigne des d'una vessant artística, on la conjuminació entre la literatura i les arts plàstiques fan de la lectura un plaer.

Ja hem comentat com la comunió entre la paraula i la imatge en les obres de Foix-Miró, coetanis, Foix-Tàpies o Foix-Ponç, és extraordinària: La suma dels talents i la confluència dels genis fan possible parlar no de llibres il·lustrats sinó d'una obra d'Art entesa com un artefacte amb mecanismes i ressorts conceptuals, més que com un simple suport d'un text. Parafrasejant a Vicenç Alteió, els llibres d'artista que referenciem creen una cultura que no fa distinció entre judicis i sentits verbals i no verbals, entre expressió i comunicació, assenyalant

la ‘no-distinció’ entre llegir i mirar, escriure i pintar, en definitiva, entre la cultura anomenada escrita i la cultura visual.

J.V. Foix va copsar en l’obra gràfica dels artistes aquella imatge eidètica que li rondava, és a dir, aquella imatge mental que reproduïx en aparença tots els detalls d’una realitat sense tenir-la físicament al davant i que, sovint, descrivia amb la seva ploma acurada.

La fascinació per l’art d’avantguarda va unir els interessos dels artistes i de l’escriptor, va enfortir lligams d’amistat i de col·laboració que, en alguns casos, va durar tota la vida del poeta, com ja hem comentat l’estreta relació de Foix amb Miró o Dalí.

Segurament, aquest interès de J.V. Foix pels llibres d’artista li ve donada, en part, per la seva relació amb el món editorial. Des de ben jove, el 1917, Joaquim Folguera el va incorporar a *La Revista* i l’any següent va ser director de *Trossos*, que havia fundat Josep Maria Junoy. L’any 1922, Foix va encetar la seva col·laboració en *La Publicitat*, diari mític de la secció de cultura del qual esdevingué cap fins a l’esclat de la guerra civil, l’any 1936. Paral·lelament al Foix periodista, es covava el Foix literari i ja en l’any 1927 va publicar el primer llibre de prosa poètica anomenat *Gertrudis* i, poc després, l’any 1932, va treure *KRTU*. Ambdós eren part integrant d’un extens diari que Foix datava el 1918.

Si a la vocació periodística i literària de Foix li sumem el talent, el caràcter inquiet i creatiu, i l’afany investigador de tot el que ‘és nou’, sense oblidar la tradició, ens trobem davant d’un personatge universal, amb un llegat molt important dins de la nostra cultura catalana. I dins d’aquest llegat, els llibres d’artista hi juguen un paper molt important, ja que són la confluència entre la literatura i l’art plàstic que tan preconitzava el poeta. L’any 1985, en una taula rodona a l’Ateneu de Barcelona, Foix va dir: “un poeta era un artista plàstic i un bon artista plàstic ja era un poeta”.¹⁴

Aquest article ha volgut tractar una faceta del J.V. Foix no gaire estudiada i, en canvi, molt interessant perquè els llibres d'artista ens ofereixen una altra lectura de la seva obra: Una lectura pausada, contemplativa, visual i tàctil, plena de cromatismes, referències oníriques, metàfores plàstiques que al·ludeixen a la paraula escrita pel poeta... En aquests llibres d'artista, juntament amb els poemes de pedra, és on, al meu entendre, es fa més pal·les l'amor de Foix per la literatura-art.

NOTES

¹ Vinyet Panyella en l'article "Aproximació al pensament polític de J.V. Foix" ofereix un assaig interdisciplinari, amb fonts de documentació política, literària, històrica i cultural, amb la intenció de resseguir la bibliografia intel·lectual del poeta, molt interessant i ben documentat. Veure: *Catalan Review* 1 (1986): 141-169.

² L'article que fa referència Tàpies es diu "Dada", escrit per J.V. Foix a la revista *D'ací d'allà* (1934): 48. El desembre del 1934 la revista dedica un monogràfic a l'art de les avantguardes, coordinada per Josep Lluís Sert, del GATCPAC, i Joan Prats, de l'ADLAN, que eren de les dues organitzacions més actives en pro de l'art de les avantguardes d'aquell moment a Barcelona.

³ El grup ADLAN (*Amics de l'Art Nou*) va ser una agrupació creada a Barcelona el novembre de l'any 1932. Els animadors van ser Joan Prats i Vallès, Joaquim Gomis i Josep Lluís Sert. L'amistat de Joan Prats i Josep Lluís Sert amb Joan Miró i la de l'antic grup de "L'Amic de les arts" amb Salvador Dalí va donar a ADLAN la possibilitat de relacionar-se amb el bo i millor de l'avantguarda artística mundial. En formaven part: J.V. Foix, Sebastià Gasch, Lluís Montanyà i M. A. Cassanyes, així com Carles Sindreu, l'escultor Àngel Ferrant, en aquell moment resident a Barcelona, o els músics Carles Maristany i Robert Gerhard.

⁴ *La Publicitat*, un dels òrgans periodístics més destacats de la història de Catalunya, va ser el diari de l'agrupació política Acció Catalana. Des del 1922, Foix escriptor molt implicat en l'anàlisi social i política, i conegut sobretot per la divulgació periodística de l'actualitat del

món artístic i literari, s'hi va vincular plenament i va tenir un paper important en la publicació fins a l'esclat de la guerra, el juliol del 1936.

⁵ *Quatre colors aparien al món...* Artista Joan Miró. Textos de J.V. Foix. Les Estampes de la Cometa, 16. Barcelona: Gustavo Gili, 1975. Cinc aiguaforts i aiguatintes. Format 98 x 72 cm. Tirada 50 exemplars.

⁶ Veure: J.V. Foix. *Obres completes 2. Prosa*. Col. Clàssics catalans del segle XX. Barcelona, Edicions 62, 1979.

⁷ Un article molt interessant de la relació artística entre J.V. Foix i Joan Ponç ens l'ofereix Roser Puig, Montserrat. "Experiments in dialogic poetics: J.V. Foix and Joan Ponç's *La pell de la pell* (1970)". *Catalan Review* 26 (2012): 36-56.

⁸ *La pell de la pell*. Artista Joan Ponç. Text de J.V.Foix. Barcelona: La Polígrafa, 1970. Format 51,9 x 67,2 cm. Sota el títol llegim que és una "Carta oberta a Joan Ponç, pintor", escrita a Port de la Selva el 20 d'agost de 1968.

⁹ *97 notes sobre ficcions poncianes*. Artista Joan Ponç. Textos de J. V. Foix. Barcelona: Edicions Polígrafa, 1974 . Format 34,5 × 25,5 cm. Tiratge 516 exemplars. Tiratge especial del llibre format 56 x 75 cm.

¹⁰ Veure: *La pell de la pell. Joan Ponç - J. V. Foix* , exposició creada pel Museu de la Vida Rural i l'Associació Joan Ponç. (Audiovisual Fundació Lluís Carulla. Museu de la Vida Rural, 2007). [Consultat el 25/05/2013: <http://museuvidarural.blogspot.com.es/2008/05/la-pell-de-la-pell-la-torre-ella-de.html>].

¹¹ J.V. Foix deixa diversos escrits sobre les avantguardes europees. Per exemple, a *97 notes sobre ficcions poncianes* escriu: "No hi ha un art d'avantguarda, ni una literatura: hi ha múltiples avantguardes en les exploracions plàstiques i retòriques que, un cop premudes, passen a l'acadèmia, al museu o a l'asil dels desnonats. Picasso, Miró, Dalí, contemporanis i quasi coetanis, no s'assemblen gens en llurs obres i fins s'oposen. Els sentíssi raonar: tots tres es tenen per avantguardistes. Va haver-hi una avantguarda futurista i bel·licosa d'inspiració italiana, que a França es capgirà en cubista i a Suïssa es desintegrà en dadaista. Va haver-hi, a França, una avantguarda 'surrealista' -esotèrica, alquímica- que de poc no esdevé ocultista. A Alemanya l'avantguarda era expressionista i feculenta..." (Foix, *Obres completes 2* 327).

¹² *L'Estació*. Artista Antoni Tàpies. Textos de J. V. Foix. Barcelona: Taché editors, 1984. Inclou cinc aiguaforts de l'artista.

¹³ *La Ventada del somni*. Artista Frederic Amat. Textos de J. V. Foix. Barcelona: Edicions La Polígrafa, 1983. Inclou sis gravats amb tècnica mixta de Frederic Amat. Format 94,5 x 65 cm.

¹⁴ Antoni Tàpies, en el discurs en l'acte de cocessió de la Medalla d'or de la Generalitat a Josep Vicenç Foix: "...els postres oficis fins i tot semblen intercanviables. En tinc la prova, com ho he explicat en una altra ocasió, en l'endrega que em va posar a un dels meus llibres, una de les que m'ha der més feliç, en tota la meva vida de pintor. Diu sencillamente així: A N'ANTONI TÀPIES, POETA i signa J.V.FOIX, PINTOR A LA SEVA MANERA".

REFERÈNCIES

- Ainaud Escudero, Joan-Francesc. "J.V. Foix, pintor, i n'Antoni Tàpies, poeta". *J.V. Foix. Investigador en poesia i amic de les arts*. Barcelona: Fundació la Caixa, 1994.155.
- Altaió, Vicenç, y Manuel Guerrero. "El segle de J.V. Foix". *J.V. Foix. Investigador en poesia i amic de les arts*. Barcelona: Fundació la Caixa, 1994. 8.
- Batista, Antoni. "Entrevista. Antoni Tàpies". *Avui del Diumenge*, 16 de juny 985. 4. Imprès.
- Carbonell, Manuel, ed. *Obres completes 4. Sobre literatura i art*. Col. Clàssics catalans del segle XX. Barcelona: Edicions 62, 1990.
- . "Ressenyes". *Els Marges: revista de llengua i literatura* 17 (1979): 116. Imprès.
- Casals, Montserrat. "J. V. Foix y Antoni Tàpies, unidos en la descripción de un sueño", *El País*. N.p. 29 de gener 1985. Edición España.
http://elpais.com/diario/1985/01/29/cultura/475801203_850215.html. 28 de octubre 2013.
- Corominas, María José, y Xavier Canals. "L.V. Foix i els artistes plàstics". *Catalan Review* 1.1 (1986): 51-59. Imprès.
- Corredor-Matheos, J. "L'Amic de les Arts: tradició i avantguarda". *J.V. Foix. Investigador en poesia i amic de les arts*. Barcelona: Fundació la Caixa, 1994. 84.

-
- Foix, J.V. “Dada”. *D’ací d’allà* 22.179 (1934): 48. Imprès.
- . *Obres completes 2. Prosa*. Col. Clàssics catalans del segle XX. 2 na. ed. Barcelona: Edicions 62, 1985.
- . “La pintura de Joan Miró”. *Cahiers d’Art* 9.1-4, (1934). Imprès..
- Foix, J.V., y Joan Miró. *Quatre colors a parien al món...* Barcelona: Gustavo Gili, 1975.
- Foix, J.V., y Joan Ponç. *La pell de la pell*. Barcelona: Polígrafa, 1970.
- . *97 notes sobre ficcions ponçianes*. Barcelona: Polígrafa, 1974 .
- Foix, J.V., y Antoni Tàpies. *L’Estació*. Barcelona: Taché editors, 1984.
- Gómez Inglada, Pere. “Salvador Dalí vist per J.V. Foix des de les pàgines de *La publicitat*”. *Arts. Revista de Girona* 244, (2007). 43-47. Web. 12 de oct.2013
<<http://dialnet.unirioja.es>>
- Panyella, Vinyet. “Aproximació al pensament polític de J.V. Foix”. *Catalan Review* 1.1 (1986): 141-169. Imprès.
- Picazo, Glòria. “Amat: postal a J.V. Foix”. *J.V. Foix. Investigador en poesia i amic de les arts*. Barcelona: Fundació la Caixa, 1994. 162
- Puig, Arnau. “J.V. Foix, o... sóc un testimoni del que conto, i que el real, del qual parteixo i del qual visc..., i l’irreal que tu penses descobrir-hi, són el mateix”. *J.V. Foix. Investigador en poesia i amic de les arts*. Barcelona: Fundació la Caixa, 1994. 148.
- Roser Puig, Montserrat. “Experiments in dialogic poetics: J.V. Foix and Joan Ponç’s *La pell de la pell* (1970)”. *Catalan Review* 26 (2012): 36-56.
- Samsó, Joan. *La cultura catalana: entre la clandestinitat i la represa pública (1939-1951)*. Vol. II. Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat. 133.
- Tàpies, Antoni. “L’art d’avantguarda i l’esperit català”. *L’art contra l’estètica*, Barcelona: Ariel, 1974: 32.
- . *Memòria personal*. Barcelona: Crítica, 1977.

-
- . “Vitalitat de J.V. Foix”. *Reduccions* 7 (1979): 25. Imprès.
 - . *Per un art modern i progressista*, Barcelona: Empúries, 1985. 94.
 - . “La ‘mania’ de Foix”. *Serra d’Or* XXXV, 398 (1993): 19-20. Imprès.
 - . “Foix i la Pintura”. Discurs en concessió de la Medalla d’or de la Generalitat a Josep Vicenç Foix. (1981).
- Vallès i Rovira, Isidre. “L’univers simbòlic de Juan Miró, 1930-1980”. *D’Art. Revista del Departament d’Història de l’Art*. 16 (1990): 147-165. Imprès.
- Vicens, Francesc. “Miró, creador d’un nou llenguatge”. *Batik* 41. Abril (1978): 17. Imprès